

IVANICS MÁRIA

Hitharc vagy hadivállalkozás

A tatár segédcsapatok alkalmazásának pénzügyi
terhei a tizenöt éves háborúban

 Török portya Magyarországon I. Szulejmán idején. Fametszet, 1543

TÖRÖK hódító háborúkra gondolva először az igaz hit terjesztőinek, a gáziknak az alakja jut az eszünkbe. Kétségtelen, hogy a hódító iszlám, s a kizil elma ideológiája mindvégig meghatározó és célkijelölő komponense volt a török hadviselésnek, de nem kevésbé motiválta a hitharcosokat kezdetben a zsákmány, később a területi gyarapodás révén megszerezhető javadalombirtok reménye. A török hadjáratokon résztvevő tatároknál a dzsihádnak, azaz a hitharcnak sokkal kisebb jelentősége volt. A tatár társadalomban az iszlámot csak az uralkodó réteg gyakorolta, a köznép, bár külsőségekben Mohamed próféta tanításait követte, otthonában megtartotta nemezből készült pogány bálványait is. A tatárokat sem az iszlám, sem a terület-szerzés nem motiválta a hadjáratokon. Külső és belső kényszerítő okok miatt vettek rajtuk részt. Egyrészt a Krími Kánság mint az Oszmán Birodalom vazallus állama segédcsapattal tartozott támogatni a szultánt, másrészt a gazdasági viszonyok fejletlensége miatt a félnomád lakosság rá is szorult akár az önállóan, akár az oszmánokkal közösen vezetett hadjáratok zsákmányára.

Az önálló hadjáratok ebben a korban mindig Oroszország és Lengyelország ellen irányultak. Legfőbb céljuk az eladható foglyok beszerzése volt. Ugyanakkor mind az orosz, mind a lengyel uralkodók saját céljaik érdekében szövetségesként is felhasználták a tatárokat. Gázi Giráj kán például 1592-ben ötezer aranyért ajánlkozott a lengyeleknek, hogy megtámadja Oroszországot, s arra hivatkozott, hogy bátyjának Mehmed Girájnak is ennyit fizetett Báthori István. Sőt ötezer forintot ígért Bethlen Gábor is a tatár kán testvérének, ha csapataival támogatja, és Erdély trónjára segíti.

Az összeg nagyságának jelentőségére csak akkor figyeltem fel újra, amikor az isztambuli levéltárban kezembe került a szultáni díván 1593-

ból származó jegyzőkönyve. Ebben a kaffai kikötő emínt arra utasították, hogy „a tatár kánnak a következő évi előkészületekre a magyarországi hadjáratok alkalmával adni szokott ötezer aranyat utalja át”. Az adatok egybeesése, a minduntalan felbukkanó ötezer arany azt engedte sejteni, hogy talán volt egy meghatározott összeg, amelyért a tatárokat fel lehetett fogadni, s ez a „díjszabás” nemcsak a keresztény uralkodókra, hanem a Portára is vonatkozott. Más szóval ez azt jelentené, hogy a tatár sereg nemcsak vazallusi kötelezettséget teljesített az Oszmán Birodalommal szemben, nemcsak zsákmányért, hanem meghatározott összeg fejében állt volna rendelkezésre a Portának. Ezen a nyomon elindulva újra átvizsgáltam a tizenöt éves háborúra vonatkozó török elbeszélő és pénzügyi forrásokat. Az elszórt adatokból lassan összeállt a tatár segédcsapatok alkalmazásakor fizetett készpénz és ajándékok listája. A háború folyamán először Pecsevi említi, hogy 1594-ben Győr alatt Gázi Giráj a török sereghöz való csatlakozásakor ötezer arany megérkezési ajándékot (*tesrif-ül kudum*) kapott, melyet további értékes tárgyak egészítettek ki. Valószínű, hogy nem újabb ötezer aranyat kell rajta értenünk, hanem inkább arról lehet szó, hogy itt kézbesítették neki a már említett, minden magyarországi hadjárat alkalmával adni szokott ötezer aranyat.

Az 1598. évi hadjáratra vonatkozó források elmondják, hogy Gázi Giráj a szerdártól, Szaturdzsi Mehmed pasától, egy drágakövekkel kiverter nyereggel és kantárszíjjal felszerszámozott hátraslovat kapott, majd a táborban útiköltség (*harcik*) címén pénzzel (sajnos az összeg nincs megjelölve), kaftánokkal s más személyes használatra szánt holmikkal (*ic-esablari*) kedveskedett neki, mirzái között pedig száz göngyöleg bársonykaftánt, 400 könyök (*zira* = 68 cm) posztószövetet, valamint turbánnak való finomszövetet osztottak szét.

Ezen felül az 1598/99-es teletésre Szaturdzsi Mehmed pasa 770 000 akcsét ígért a kánnak, melynek kifizetése a szerdár halála miatt akadozott. Később azonban hiánytalanul kiutalták, mert a fennmaradt pénzügyi elszámolások szerint 1599 júniusától 1604 májusig több mint másfél millió akcsét fizettek ki a tatároknak, ez pedig a két évre elosztva valamivel több mint öt-ötezer arany.

Alig néhány év múlva, 1602-ben Gázi Giráj már 30 000 aranyat kért a hadjáratban való részvételért és a Magyarországon való telelésért, vagyis pontosan annyit, amennyit a német-római császár és a magyar király követi évente a Portára adóként vinni szoktak. Az összeg nagysága különösen akkor szembetűnő, ha összevetjük a nagyvezíri jelentésekkel. Ezekben az 1602. évi hadjáratra 300 000 aranyat kértek, de csak 200 000-et tudott a kincstár átutalni. Ehhez képest a kán által kért summa a teljes költségek mintegy egyhatodát tette ki. Az Oszmán Birodalom szorult helyzetére jellemző, hogy a kérést nem merte visszatartatni, s a pénzügyi feljegyzésekből nyomon követhetően a 30 000 aranyat majdnem teljes egészében ki is fizették neki. 1602 júliusa és 1603 májusa között 3 483 300 akcsét utaltak ki Gázi Girájnak. Ebből 2 880 180 akcse volt a kán része, a többit a tatár mirzáknak fizették ki.

Forrásaink a 17. század elején más alkalmakkor is említést tesznek a kán és a kalga udvari népének ellátmányáról, de összegéről eddig semmiféle adat nem került elő. Az adatok hiánya több okra is visszavezethető: készpénzelszámolásra mindig azon a hadjáratok alkalmával került sor, amelyeken a kán személyesen jelen volt, 1603 után pedig köztudottan Gázi Giráj már nem jött többet Magyarországra. A másik ok, a krónikus pénzhiány miatt, amely mind a Habsburgokat, mind az oszmánokat sújtotta. Ezért a háború második felétől a forrásokból világosan kivehető a török hadvezetés azon törekvése, hogy a kincstár válláról levegye és a lakosságra hárítsák legalább a tatárok magyarországi teletetésének anyagi gondjait. 1603-ban a kanizsai beglerbégnek, a mohácsi, pécsi, koppányi és szigetvári szandzsákbégnek, valamint az itt működő kádiknak parancsot küldtek, hogy ha a tatárok telettetezése szükségessé válik, az alájuk tartozó területeken számukra szállást jelöljenek ki, ellátásukra pedig a szandzsák rájáitól minden tatárnak havonta egy kile (25 656 kg) lisztet, tíz okka (1 okka = 1 283 kg) húst, két lovának havi három-három kile árpát, elegendő mennyiségű szénát (!) és szalmát (!), valamint tűzifát rendeljenek, s sehol se engedjék ki őket a falvakra. Feltehetően nem az egész tatár seregről, hanem csak az elitcsapatokról gondoskodtak ily módon.

A felsorolt adatok alapján nyilvánvaló, hogy szakítanunk kell a

törököket kiszolgáló, csak zsákmányért harcoló tatár segédcsapatok toposzával. A török hadvezetés, ha néha túl magasnak tartotta is a kifizetett összegeket, nem tudta nélkülözni a tatár segédcsapatokat. A hadjáratokon való részvétel a tatár sereg vezetőinek a zsákmány ötöde mellett így készpénzt hozó hadivállalkozást is jelentett. A készpénzből és ajándékokból azonban csak a vezető réteg részesült. A tatár sereg nagyobbik része az elmaradt fizetséget és ellátást – ahogy ezt a háborúban résztvevő magyar végvári katonák, hajdúk, szerbek, németek, vallonok, kozákok is tették – zsákmányból és foglyok eladásából pótolták, s ahol lehetett, sarcoltattak.